

חשיפה לצפון

דייוויד קרוננברג, ניל יאנג, אטום אגויאן ופמלה אנדרסון הם רק חלק משורה ארוכה של מפורסמים שקנדה העמידה, ובכל זאת רבים עדיין תוהים אם לקנדים יש בכלל חיי תרבות פעילים. חוקר התיאטרון ד"ר שמעון לוי, שערך אנתולוגיה של מחזות קנדיים, הוא לא אחד מהם. בשיחה איתנו הוא אפילו מסביר עד כמה התרבות הקנדית משיקה דווקא לזו הישראלית, עם האסקימואים בתפקיד הערבים ← **דוד שליט**

דפק אם למי מבין הקוראים יש איוז אכזבה ספציפית לגבי קנדה. הקרבה שלה לארה"ב השכנה, השפה האנגלית המשותפת לשתי הארצות ואפילו המבטא הדומה, לפחות לאוזן הישראלית, גורמים לטשטוש זהותה בעינינו. בארה"ב נהגו להתברר שנים על חשבון "הענק המפגזר שצפונית לנו", רמז למרחקים העצומים ולהיעדר הקוליות של קנדה, ויש להניח שכפרובינציה הישראלית הושפעו מהקו של ירידתנו הגדולה. ד"ר שמעון לוי, מבכירי החוג לתיאטרון באוניברסיטת תל אביב, נחשב לסמכות ביצירתו של סמואל בקט, איש ניהול, בימאי ומתרגם, ומכיר היטב את קנדה. במהלך שנות השבעים עשה לוי את לימודי הדוקטורט שלו באוניברסיטת מקגיל במונטריאול, ובשבו לשם בסוף שנות התשעים נדהם, לדבריו, לגלות את הזינוק המטאורי שעשה התיאטרון הקנדי והעושר שניבט אליו ממאות מחזות מקומיים. לוי בחר להכיר לקוראים ולאנשי התיאטרון הישראלים, מעט מהתיאטרון הזה. 11 מחזות שתרגם, בשיתוף פעולה עם אחרים, מתפרסמים בימים אלה באנתולוגיה "מחזות קנדיים" (הוצאת מאגנס). אז לא רק שיש חיה כזאת שנקראת תיאטרון קנדי, לוי אפילו מצא לה, ובהתלהבות רבה, הקשרים ונקודות השקה

שנשענת על שפת גוף. באתי להודו בור גמור, התחלתי ללמוד את סוג התיאטרון הזה, ומצאתי אותו מרתק ואסימטרי וממלא. יצא שראיתי שתי הופעות, בקוצ'ין ובארנ' קולם. בקוצ'ין כבר קיבלתי גרסה לתיירים, רק שעה ועשר רים, וההצגה בתשלום. "הייתי רוצה לכתוב ספר על הצגות תיירותיות כול'אנר. מצד אחד ישנו מופע התרבות, הרבר האותנטי, ומצד שני, ההודי יורע מה מזה אפשר למכור לי כתייר, וזה כבר הקיטש, המשעשע, הרבר המובן, חשבתי לכתוב על הצגות כמו 'מלכודת העכברים' שרצה שנים בלונדון או 'השיעור' והזמרת בעלת הקרחת' של יונסקו שמוצגות בפריז כבר מיליון פעם, ה'פאוסטיס' למיניהם בגרמניה".

- "קאטום" לתיירים בברודוויי.
- "בארה"ב הכל בנוי על מכירה".
- "הדיבוק" של הבימה בישראל?
- "הלוואי".
- למה הלוואי?

"אין מספיק תיירים שיבואו לראות אותו. צריך 'דיבוק' מקוצר, גרסת קומיקס שלו, ואז זה יעבור. כשאתה מתבונן בתיאטרון הסיפור של ההודים, אז יש שם דברים לא הודיים, מין בוליווד שכוה. אבל אתה מבין את הרברים לקלוט ציפוי. וכשאתה קולט מקור, אתה מעריך אותו יותר, אתה קולט את העומק, את הפער ביניהם".

הקשר הישראלי

● בוא נדבר על קנדה. למה בעצם הופתעתי מקיומו של התיאטרון קנדי? למה המחזות הקנדים לא מוגעים לתודעה הישראלית?

"מדי שנה מציגים אצלנו אחוז גבוה של מחזות ישראליים, ומש" לימים את הרפרטואר עם הצגות מצליחות שמנהלי התיאטראות ראו בווסט-אנר, ברודוויי ובפסטיבלים בינלאומיים. אף אחד מהמנהלים לא נוסע למונטריאול או ליונקובר כדי לראות תיאטרון. אלה מקור מות רחוקים, והמנהלים חושבים, ובמידה של צדק, שהמלאי יסופק מהערים הגדולות המוכרות להם, אז למה לטרוח. זה סוג של קתנת, אבל הצד הכלי כלי חשוב. אני תרגמתי כ-150 מחזות, רובם עלו על כמות קטנות, ושם, בשוליים, אנחנו פתוחים לאיכות, כי מדובר בקהלים קטנים, מעט הצגות, וזה גם יותר בוול. הסיכונים בתיאטראות גדולים הם גבוהים, ובגלל הסכסוך הנמוך קשה לטעון נגדם".

● **בין שאר תפקידיך, היית דרמטורג בהיממה. יכולת להשפיע.**

"בהיממה טענו נגדי שזה לא יעבוד, זה יקר, אין צוות. הכימה זה מפעל. צריך להעסיק אנשים. צריך לשרוד. אני

לא מאשים אותם".

לוי בחר לאנתולוגיה הקנדית מחזות שידברו אלינו בהקשר תרבותי. אחד מהם "כן", מציג מערכת יחסים בין קנדית לבין ישראלי. מחזה נוסף, אחד המפתיעים והמי רתקים בספר, נקרא "הגדת חברון" והוא בנוי כמסע הזוי בעקבות הטבח שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכ" פלה. זהו מחזה יהודי וודיאליני, אירוני ומוטרד, העושה שימוש מושכל בטקסטים מתוך ועדת החקירה שמונתה בעקבות הטבח.

- את 'הגדת חברון' אפשר היה להעלות אצלנו בקלות.
- "מחר בבוקר. זה מחזה חריף, מושך, ביקורתי, אוהד, עשוי בתבונה. הוא מתחפש לרוקודרמה כשמה שמעניין אותו זה התביעה המוסרית".
- הצגת את המחזה למוישה?
- "אתה שואל שאלות מביכות. עשינו ערב קריאה בקאמרי והיו גם רברים קנדיים שמופיעים בספר. 'וסטרוצקי' הוא מחזה על נקמה ורוע ששתול בעבר, ואין בעיה להעביר דרכו מסרים פוליטיים בני זמננו, כנ"ל 'אלא אם העין תעלה באש', מחזה על סוף עולם, שנכתב בידי פייקיי פייג', משוררת בת תשעים, יצירה מופלאה, לערב יחיד. עברתי עליו עם גבי אלדור, ולא יצא מזה כלום. אבל לפעמים מחכים שנים. פרסמתי בשעתו אוסף של מחזות גרמניים, והבנתי שזה היה מוקדם מדי. כעבור שנים, אנשים התחילו לצלצל, התעניינו במחזה כזה ואחר. אז גם פה יש לי תקווה. לפעמים מחזה מתיישן טוב על המדף".
- מה המעמד של דרמה קנדית מול ארה"ב? לכאורה, אותה שפה, אותה תרבות אנגלו-סקסית, שתיהן חברות הגירה. מדוע שהאמריקאים לא יקבלו מהקנדים מוצרי-תרבות משלמים?
- "להערכתך, לקנדים יש מעט מאוד להציע לארה"ב. האמריקאים הם לאומנים, הם באים לקנדה כדי לצלם בה סרטים אמריקאים, אבל תיאטרון לא עובד כמו קולנוע. קנדה נחשבת פרובינציה בעיני האמריקאים, למרות שאני רואה אצל הקנדים עדינות ותחום, איכות גבוהה, והר מיון, אם כבר, הוא יותר לאירופאים".
- אני מנסה להבין את זה במונחים כלכליים. יש פקובין לדוגמה, מחזה על עימות אלים בין אינדיאני ופקח לבן. האם אי אפשר למכור אותו לקהל אמריקאי?
- "לאמריקאים יש אינדיאנים משלהם והם לא רוצים שיציקו להם. הם מציגים את האינדיאנים האמריקאים בסרטי מערכונים. כפאלו ביל, ליטל ביג הורן, אלה דמויות ופרשיות היסטוריות שהם נגעו בהם בכיקור-תיות. האמריקאים כיסחו את האינדיאנים, והקנדים היו עדינים לעומתם ביחס לאינדיאנים. המחזאות האינדיאנית זה ז'אנר שצמח בקנדה רק לאחרונה. היה עוד מחזה אחר אינדיאני שמאוד רציתי, מחזה מצחיק ומטורף בשם 'האחיות רז'. אבל בסלי הזכויות רצו 3.000 דולר ורד

"בישראל החלל נצור, פוגרים עלינו, ופקנדה הפוך, הפחד הוא ממרחבים ענקיים. אחרי החתפרקות של ברה"מ, קנדה היא המדינה הכפי גדולה בעולם. כל חריק זענק וישב להם על הראש. הספנה אצלם היא מהקור, מחיות פרא, מאינדיאנים ואינואיט, שזאת המילה התקינה שלהם לאסקימוסים"

עם התיאטרון הישראלי. שתי הארצות היו נתונות לשל-טון הכריטי כמשך שנים רבות ושתיהן הושפעו מהתיאטרון והתרבות הכריטית. בעוד הישראלים נאלצו להתמודד עם בני הארץ הערבים שישבו בה, הקנדים נתקלו בילידים האינדיאנים והאסקימואים, וגם חווית ההגירה משותפת לשתי החברות.

השיחה עם לוי מתנהלת בכית קפה תל אביבי ביום אינדיאני שטוף שמש. לוי חוזר לאחרונה מטיול בהודו במסגרת שנת שבתון, ומנסה לשווא לשכנע אותי להצטרף אליו לעישון סיגריה הודית מוזרה למראה. למען הדיוק, מרבית שנת השבתון עברה על לוי בכרלין, אבל מוג אוויר התאבדותי כדבריו, גרם לו לנסוע להודו, ושם הגשים משאלה ישנה שלו, לראות תיאטרון קתקלי, תיאטרון סיפור. לוי: "זה הצגה שנמשכת כמה שעות, במקור, חינם אין כסף. התאורה פרימיטיבית, התפאורה פשוטה, והעיקר זה התלבושות, האיפור והזסטות המורכבות. זו הצגה

הזכויות, לעומת 100.75 דולר שרצו אחרים, ובסוף ויתר רנו עליו".

האדמה הזאת

● **ציינת בפתח דבר שהיו מחזות שלא אושרו לפרסום בעברית.** זה בגלל המצב הפוליטי אצלנו?

"ניחשת נכון. הייתה מחזאית קנרית שביקשתי ממנה זכויות תרגום למחזה שלה על דיכוי חברתי, והיא התחילה לומר משהו בנוסח 'מה אתם עושים בשטחים'. עניתי לה במייל שאני בעצמי לא מהימין הרדיקלי, ואושרתי את 'העצמות שחתמתי והמכות שחתפתי והפגישות עם ערפאת ומה שאת רוצה', וכתבתי לה שיהיה טעות להתייחס איתנו תרבותית. היא השתכנעה. שבועיים אחר כך, צה"ל פלש למחנה ג'נין. היא שלחה לי אימייל ובו מילה אחת: ג'נין. הבנתי את הרמז. קשה לי לבוא אליה בטענות כי זו גם עמדותי, אבל אני מתנגד למסקנות שלה ולהיתרמות הזאת של יפי הנפש הקנרים".

● **אתה מדבר על הזיקה בין שתי החברות, הישראלית והקנרית.** איך זה מתבטא תיאטרלית?

"קח את תפיסת החלל. כאן בישראל, החלל נצור, סוגרים עלינו, ובקנדה הפוך, הפחד שלהם הוא ממרחקים ענקיים. אחרי ההתפרקות של ברית המועצות, קנדה היא המדינה הכי גדולה בעולם. יש שם 100-200 ק"מ מיר שבים צפונה לארה"ב, והאלה צפונה זה כל הריק הענק שיושב להם על הראש. אתה מוצא את הפחד שלהם בין הערות הכימיו והערות הריאלוגים, כשמדברים על הצפון. יש אצלם 'תודעת מצור'. הסכנה אצלם היא מהקור, מחיות פרא, מאינדיאנים ואינואיט, שזאת המילה התקינה שלהם לאסקימוסים. בניגוד להם, במחזות הישראלים החל מהם יגיעו מחר' של נתן שחם, דרך 'בונקר' של סובול, זה מסתובב של יוסף מונדי, ועוד עשרת רוגמאות, החלל שנבחר הוא חלל סגור, מאוים, כי קמים עלינו להשמידנו, ורק אם נפרוץ את המסגרת, יהיה בסדר. קח לדוגמה שני מחזות, קנדי וארץ-ישראלי, שנכתבו בהפרש שש שנים זה מזה, שניהם כמעט בעלי אותו שם, This Land, של הנרי וודן, שם מי שקם לכלותך זה הטבע, הקור, הפראות, הקושי לשרוד, ובמחזה 'האדמה הזאת' של אהרון אשמן, זה הערבים שמאיימים עלינו. כשאתה מפענח איך עובד חלל, אתה מבין מה רוצים להגיד. כשאתה משווה חוץ-במה בין ישראל לקנדה, נופל האסימון. אידיאלוגית יש בסיס להשוואה למרות שהמסקנות שונות".

אורות וציצים

את תרומתו של לוי לחקר התיאטרון המקומי נמצא בין היתר בספרים ריגמט "קנון התיאטרון הישראלי" ו"התנ"ך כתיאטרון". נימים אלה הוא עומד להשלים ספר נוסף על הרמה והתיאטרון הישראליים. על סמואל בקט פרסם כבר שני ספרים. גם פסטיבל עכו ברשימת הקרדיטים שלו, אם כמנהל הפסטיבל, אם כקורא מחזות ולאחרונה

כמנהל ועדת החיפוש למציאת מנהל חדש. ● **כמי שקרוב למרכזי החלטות, מה דעתך על הדרך שבה מנוהלים היום התיאטראות הגדולים?** "תראה, תיאטרון זה מפעל ומפעל מצליח יותר ויותר קהל בא, ולמה לטלטל את הסירה? האולמות מלאים, הקהל מקבל מה שהוא רוצה, מחזאות סנטימנטלית דביקה בלי אמירה אידיאלוגית, יש אורות נחמדים וציצים ומלודרמות מתקתקות, כשמאתיים מטר משם חומה ואינתיפאדה ואנשים שקשה להם".

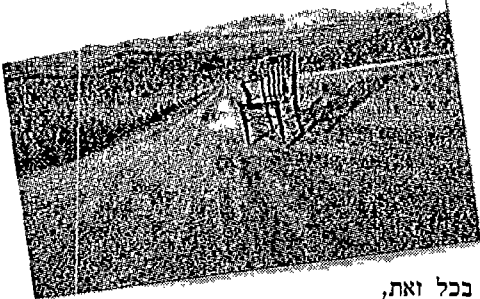
● **וזה אומר מה?**

"אם אתה קורא היטב תיאטרון, אתה יכול להבין את החברה הישראלית, אולי לא ביחס אחד לאחד, אבל זה מפתח מרתק. קח למשל, את פסטיבל עכו. אני מעורב בו מההתחלה, מכיר אותו ואוהב אותו. הייתי שופט שנה אחת, ראיתי 12 הצגות, ומשהו ניקר בי. ב-11 מתוך 12 הצגות היה מתחי על הבמה. מה זה זומבי? די בוק? ברור שהיו לזה סיבות דרמטיות. אבל בכל זאת,

11 מתוך 12 הצגות? ואכן, היינו בתוך מלחמת לבנון, כ-25 ק"מ צפונה מעכו מתים, ואתה מבין הבנה עמוקה של תרגום לבמה - המתים עולים לבמה ומאזכרים. משלמים להם חוב מוסרי, כי הרגו אותם. והכוונה למתים ישראלים ופלסטינים.

"אף אחד לא עשה ישיבות, לא היה תיאום בין מחזאים ש'השנה נכתוב כך'. זה מקרה. שאלתי את תום לוי שהיה מנהל אמנותי באותה שנה, שמת לב? לא. ולמה שישים לב? אלה דברים שרואים בריעבר. כעבור שנתיים ראיתי בכל הצגות גם עיצוב חלל. אם זה היה במה בתוך במה או מזבח על הבמה. קיבלנו הכפלת המציאות, השהייה, הרגשת הרברים. מה פירוש של כל זה? כאן אנחנו נכנסים סים כבר לניתוח טקסט. אבל זה היה שם, פסטיבל עכו שיקף לנו מציאות". ●

מחזות קנריים
אנה לוגיה
בעריכת שמעון לוי

האמר קאים כטחו את האינדיאנים והקנרים הן

נהנים לעומתם ביחס לאינדיאנים. שמורת אינדיאנים במדבר יהודה, ארבל, קנדה

